

Початок досудового розслідування у злочинах про порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом, учинених організованою злочинною групою

Дуда Віктор Ярославович –
начальник відділення СВ Шевченківського РУГУ
МВС України в м. Києві

На підставі вивчення кримінального процесуального законодавства та практики розслідування злочинів про порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом визначено особливості доказової діяльності слідчого на початковому етапі розслідування при наявності даних щодо вчинення їх групою осіб.

Ключові слова: доказування, кримінальні правопорушення, слідчий, прокурор, Єдиний реєстр досудових розслідувань, операції з металобрухтом, організована злочинна група.

Постановка проблеми. Для успішного вирішення завдань кримінального правопорушення слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд зобов'язані встановити, чи мала місце подія кримінального правопорушення, яке саме кримінальне правопорушення було вчинено, хто винуватий в його вчиненні, та інші обставини, що мають значення для законного й обґрунтованого вирішення кримінального провадження, захисту прав і законних інтересів його учасників. На підставі найрізноманітніших даних, фрагментарних уривчастих свідчень вони відновлюють цілісну картину події, що відбулася, тобто встановлюють обставини вчиненого кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили [1, с. 214]. Стосується це й розслідування злочинів про порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом, учинених організованою групою осіб.

Сутність початкового етапу досудового розслідування полягає в зборі та вивченні додаткових відомостей (матеріалів) про факти, вказівка на які є у заяві або повідомленні про кримінальне правопорушення. Такі додатково зібрані відомості про факти дозволяють зробити оцінку матеріалів кримінального провадження перед прийняттям рішення про повідомлення про підозру в разі виявлення декількох осіб, що здійснювали незаконні операції з металобрухтом.

Мета статті. Відсутність відповідних рекомендацій з вирішення питань організаційного, тактичного і методичного характеру, що виникають у даному напрямі правозастосовної діяльності, зумовлює недостатню ефективність розслідування злочинів, передбачених ст. 213 КК України, та вимагає з'ясування особливостей доказової діяльності слідчого на початковому етапі розслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя статті складають фундаментальні роботи вчених Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. К. Весельського, А. В. Іщенко, Н. С. Карпова, В. К. Лисиченка, Г. А. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, М. В. Салтєвського, В. Ю. Шепітька та інших. Незважаючи на безперечну теоретичну і практичну значущість досліджень цих учених, у них спеціально не розглядалися питання розслідування порушень порядку здійснення операцій з металобрухтом. Крім того, окремі питання, пов'язані з процесуальною діяльністю на початковому етапі досудового розслідування, по-іншому врегульовані новим кримінальним процесуальним законодавством.

Виклад основного матеріалу. Підставою для внесення відомостей про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 213 КК України, до Єдиного реєстру досудових розслідувань є наявність обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК України) [2].

На даному етапі здійснюються також оперативно-розшукові заходи, перелік яких зафіксований у Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність" [3]. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що результати такої діяльності не оформляються документально. Адже наявність рапортів, довідок про виконану роботу може не лише сприяти виробленню напрямів пошуку винних осіб, але й слугувати

іншими доказами у кримінальному провадженні, у тому числі при порушенні порядку здійснення операцій з металобрухтом.

Успішне розслідування порушень порядку здійснення операцій з металобрухтом і викриття осіб, винних в їх вчиненні, в значній мірі забезпечуються обґрунтованим і своєчасним, швидким та якісним проведенням початкових слідчих (розшукових) дій й оперативно-розшукових заходів. За своїм змістом внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР не зводиться лише до єдиного акту. Воно включає систему дій і рішень, направлених на з'ясування дійсної події та встановлення в ній ознак конкретного складу злочину, а також закріплення отриманих відомостей. Таким чином, на етапі внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР має місце кримінальне процесуальне доказування.

Відповідно до ст. 91 КПК України у кримінальному провадженні підлягають доказуванню: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [2].

Серед обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, повинні бути встановлені, насамперед, ті, що стосуються події кримінального правопорушення (п. 1 ст. 91 КПК України). Тут слід з'ясувати об'єкт і такі ознаки об'єктивної сторони правопорушення, як: чи мали місце дія чи бездіяльність, передбачені законом про кримінальні правопорушення, і якщо мали, то час, місце, спосіб і обставини, умови, за яких вони були вчинені. Наслідки правопорушення і причинний зв'язок між дією чи бездіяльністю мають встановлюватися при доказуванні виду (фізична, моральна, матеріальна) і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розміру процесуальних витрат (п. 3 ст. 91 КПК) [2].

Предметом дослідження будь-якого явища є виявлення його закономірностей, тому для розгляду криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві потрібно розглянути закономірності та особливості процесу доказування на досудовому слідстві та криміналістичного забезпечення розслідування злочинів як окремих явищ [4, с. 67].

Сутність вини при вчиненні злочину, передбаченого ст. 213 КК України, полягає в негативному ставленні винної особи до інтересів суспіль-

ства, які забезпечують нормальне функціонування системи суспільних відносин, що виникають у процесі здійснення операцій з металобрухтом, який є найважливішою стратегічною й енергозберігаючою сировиною для металургійного виробництва. Вина при незаконному виконанні операцій з металобрухтом становить собою психічне ставлення особи до вчиненого нею посягання на встановлений законом порядок здійснення операцій з брухтом кольорових і чорних металів, виражене в прямому умислі.

Особа, яка вчинює злочинне порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом, усвідомлює, що порушує вимоги, тобто нормативно визначений порядок провадження таких операцій. Вона усвідомлює не лише те, що порушує вимоги законодавства у сфері господарської діяльності, а й у такий спосіб учиняє протиправне діяння, що підпадає під ознаки складу відповідного злочину (має місце так звана змішана протиправність). Це стосується не тільки виконавців, а й осіб які надають для цього відповідні споруди та приміщення.

На нашу думку, цілком обґрунтовано визнавати усвідомлення протиправності вчинення діяння як обов'язкового складника ознаки інтелектуального критерію умисної форми вини. Адже особа, яка, приміром, приховує свою діяльність, не отримує необхідну ліцензію на зайняття цим видом підприємницької діяльності, уникає перевірок, не реагує на результати останніх тощо, усвідомлює той факт, що внаслідок недотримання відповідного регулятивного законодавства щодо здійснення операцій з металобрухтом одночасно порушує й вимоги кримінального законодавства.

Усвідомлення протиправності вказаних дій не означає знання всього обсягу нормативно-правового матеріалу, яким регламентується діяльність щодо здійснення операцій з металобрухтом. Проте, зміст усвідомлення суб'єкта злочину охоплює знання, хоча і загальним чином, недотримання відповідного регулятивного законодавства щодо здійснення операцій з металобрухтом, порушення його вимог, що може тягнути наслідком і кримінальне переслідування.

Для розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності слід зазначити, що до кримінальної відповідальності передбачено притягнення осіб, які порушили законодавство, що регулює здійснення операцій з металобрухтом, за умови, що ці дії вчинено протягом року після накладення адміністративного стягнення за ті самі порушення. Норма про відповідальність за порушення законодавства про здійснення операцій з металобрухтом стала нормою з адміністративною преюдицією. Для притягнення особи до кримінальної відповідальності на основі цієї норми необхідно попередньо накласти на особу за те саме правопорушення адміністративне стягнення. Це дало можливість певним чином впливати на аномальні відносини, що виникали у процесі здійснення операцій з металобрухтом.

Говорячи про відмежування злочину, передбаченого ст. 213 КК України, від інших правопорушень, слід зазначити, що найчастіше виникає питання про його відмежування від схожого адміністративного проступку. При цьому ми дотримуємося точки зору, згідно з якою злочин та інші правопорушення відрізняються, насамперед, за ступенем суспільної небезпечності. Наприклад, об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 164¹⁰ КУпАП (Порушення законодавства, яке регулює здійснення операцій з металобрухтом), є суспільні відносини в галузі здійснення операцій з металобрухтом [5].

Злочинна діяльність щодо порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом полягає у здійсненні дій, які порушують правила, що встановлені законодавством у галузі регулювання операцій з брухтом чорних і кольорових металів. Діюче законодавство визначило вичерпний перелік операцій з металобрухтом, що підлягає державному регулюванню. До них відносяться збір, заготівля, переробка, транспортування, реалізація утилю чорних металів, а також збір, заготівля, переробка, транспортування, реалізація утилю кольорових металів і його металургійна переробка. Ліцензуванню підлягають лише заготівля, переробка, металургійна переробка металобрухту кольорових і чорних металів.

Відповідно до ст. 8 Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності", Закону України "Про металобрухт" і постанови КМ України від 14 листопада 2000 р. № 1698 "Про затвердження переліку органів ліцензування" затверджено ліцензійні умови провадження господарської діяльності із заготівлі, переробки, металургійної переробки металобрухту кольорових і чорних металів. Ці ліцензійні умови встановлюють кваліфікаційні, організаційні, технологічні та інші вимоги для провадження даного виду господарської діяльності [6; 7; 8]. Здійснення діяльності із заготівлі, переробки, металургійної переробки металобрухту за адресами, які не внесені до ліцензії або до її копії, яка видана Мінпромполітики, не дозволяється. Проте здійснення таких операцій не може розглядатися як діяльність без спеціального дозволу (ліцензії), як це передбачено ч. 1 ст. 213 КК України. На наш погляд, такі дії слід кваліфікувати за ст. 164¹⁰ КУпАП як порушення законодавства, що регулює здійснення операцій з металобрухтом, адже ст. 164 КУпАП вказує на здійснення господарської діяльності взагалі без ліцензії і нічого не зазначено з приводу порушення умов ліцензування.

З врахуванням ч. 2 ст. 9 КУпАП порушення правил здійснення операцій з металобрухтом, у тому числі вчинення дій прямо заборонених законодавством про металобрухт, розглядається як адміністративний проступок (ст. 164¹⁰ КУпАП) за умови, що протиправні дії за своїм характером не визнаються злочином [5].

Слід зазначити, що обставиною, яка найбільш часто обумовлює закриття кримінального провадження, – є відсутність складу злочину

у вчиненому діянні. Ця обставина охоплює досить широке коло питань, а саме:

- малозначність діяння, хоч воно формально містить у собі ознаки конкретного злочину, але не є таким;

- вчинена дія чи бездіяльність не передбачені законом як кримінально-каране діяння;

- випадкова (невинна) дія, що потягла кримінально карані наслідки;

- недосягнення особою на момент вчинення суспільно-небезпечного діяння віку настання кримінальної відповідальності. Виділення законодавцем даної обставини в якості самостійної визначається її виключною важливістю. Згідно з нашим законодавством кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилось 16 років, а у разі вчинення особливо небезпечних злочинів цей вік знижується до 14 років [9, с. 985].

Як зазначалось раніше, відомості про кримінальне порушення за ст. 213 КК України може бути внесено до ЄРДР при наявності даних, що вказують на ознаки цього кримінального правопорушення. Саме тому процес версіювання (як наслідок, процес планування розслідування) стає більш складним при розслідуванні порушень порядку здійснення операцій з металобрухтом, особливо за наявності декількох осіб, задіяних у цьому процесі.

Таким чином, після прийняття рішення про початок досудового розслідування у злочинах про порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом, перед слідчим постає завдання виявити всі ознаки та докази, які намагаються приховати злочинці. Цілком зрозуміло, що для підвищення ефективності цієї роботи потрібно, щоб діяльність слідчого була погоджена за метою і завданнями, місцем і часом із діями інших суб'єктів, які залучаються до цієї діяльності.

Список використаних джерел

1. Хабло О. Ю. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (особлива частина) / О. Ю. Хабло, О. С. Степанов, М. П. Климчук та ін. – К., 2012. – 284 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України". – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 376 с.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
4. Іщенко А. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів: навч. посіб. / А. В. Іщенко, І. О. Ієрусалімов, Ж. В. Удовенко – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 груд. 1984 р. № 8073-X (ред. станом на 7 січ. 2013 р.) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.

6. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 черв. 2000 р. № 1775-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.

7. Про металобрухт : Закон України від 5 трав. 1999 р. № 619-XIV (ред. станом на 2 груд. 2012 р.) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.

8. Про затвердження переліку органів ліцензування : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листоп. 2000 р. № 1698 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-2000-п>.

9. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник / В. М. Тертишник. – [4-те вид., доп. і переробл.]. – К. : Вид-во А. С. К., 2003. – 1120 с.

На основаних изучении уголовного процессуального законодательства и практики расследования преступлений о нарушении порядка осущест-

ствления операций с металлоломом, определены особенности доказательственной деятельности следователя на первоначальном этапе расследования при наличии данных о совершении их группой лиц.

Based on a study of the criminal procedure law and practice of investigating crimes of violation of the order of operations with scrap metal, the peculiarities of the evidence activity of the investigator at the initial stage of the investigation in the presence of data about commit such crimes by the group of people are determined.

Стаття надійшла до редакції журналу 7 травня 2014 року.